

Key words: eastern Polissia dialect, dialect source, language environment, the reflex, the primary source.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2013 р.

Прийнято до друку 27.12.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Мілева І. В.

Г. О. Патлач (Горлівка)

УДК 81'373.612.2

МЕТОНІМІЯ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ КАЛАМБУРУ

Явище метонімії як один із шляхів номінації й виразних засобів мови привертає увагу науковців не так давно. „Інтерес до метонімії – це наслідок звернення лінгвістів до зв'язків між висловлюваннями мовця та (сприйманою й усвідомленою ним) дійсністю: зв'язки за суміжністю існують не між змістами, а в дійсності” [Падучева 2000: 241]. Дослідження метонімії знаходимо в працях В. Зайцевої, Ц. Тодорова, А. Удинської, О. Токмакова, О. Земської та ін., де вчені описують метонімію з погляду різноманітних напрямів й аспектів. Але розвідок, присвячених метонімії як засобу створення комічного взагалі та каламбуру зокрема, виявилось небагато, що зумовлює актуальність цієї статті.

Метою дослідження є виявлення особливостей творення каламбуру на основі метонімії та її різновидів. Для досягнення цієї мети сформульовано такі завдання: розглянути явища комічного й метонімії, описати механізм метонімічного перенесення й дослідити зв'язок між метонімією та її різновидами й каламбуром.

Більшість науковців, які досліджували комічне (А. Бергсон, Ю. Борев, С. Аттардо, В. Санников та ін.), погоджуються з тезою, що комічне зумовлене протиставленням, незбігом форми й змісту, видимості й сутності. Буквальне прочитання значень створює нісенітницю, з'єднання нез'єданого, яке суперечить логічному зв'язку речей. Суперечність породжує двоплановість, двозначність, яка міститься в основі каламбуру. Отже, каламбур – стилістична фігура, яка будується на основі явищ широкого діапазону й навмисно вживається для загострення, підкреслення думки, надання комічного ефекту. Обов'язковою умовою створення каламбуру є наявність двох компонентів з формально-графічним або звуковим збігом; асоціативний зв'язок між цими компонентами, результатом якого є спільна семантика вислову.

Каламбур, як і все комічне, ґрунтується на поєднанні несумісних, неочікуваних думок, контрасті між поняттями, які зіштовхуються. Метонімічні перенесення забезпечують комічну дію саме через контраст

між екстенсіоналом та інтенсіоналом. Крім того, експресія, закладена в багатьох моделях метонімічного перенесення, уже близька до комічної.

Метонімія є доволі широкоживаним тропом. Але як засіб вираження комічного ми знаходимо її не так часто. Метонімічні відношення утворюються з реально наявного зв'язку між двома явищами або предметами, тобто такими, які ґрунтуються на суміжності в екстралінгвальній сфері. Цим і зумовлено меншу поширеність метонімії порівняно з метафорою, „оскільки в об'єктивній реальності зв'язків, безумовно, менше, ніж асоціативних зв'язків у свідомості людини” [Основы литературоведения 2000: 233 – 234]. Ці відношення можуть проявлятися в логічній та часовій суміжності (одночасність, послідовність), а також у суміщенні або зіткненні в просторі [Хаззагеров 1994: 148].

У лінгвістичних дослідженнях метонімію розглядають як перенесення за асоціацією суміжності, при цьому підкреслюють, що в семантичному плані їй властива співвіднесеність із непересічними класами одиниць: замінюване поняття та поняття, яке замінює, не мають спільної семантичної частини. Тобто метонімію породжують семантичні класи, що не перетинаються між собою [Зайцева 2009: 8].

М. Нікітін детально описує механізм метонімічного перенесення: при метонімії інтенсіонал вихідного значення стає гіпосемою похідного, гіперсема стає перемінною, що зумовлює багатокількісне варіювання слова в імплікаційному полі. Тобто під метонімією розуміють семантичне перетворення, коли вихідне значення імплікаційно індукує гіперсеми похідного значення та становить його гіпосему [Никитин 1988: 69].

Зазвичай у дослідженнях метонімії розглядають типи метонімічних перенесень, які, на думку фахівців, дуже різноманітні, оскільки різноманітними є види зв'язків між предметами, явищами дійсності. Більшість класифікацій заснована на принципах виокремлення загальних моделей найменування на основі типу асоціацій, якими пов'язані поняття суміжності об'єктів. У нашій роботі ми не будемо зупинятися на всіх моделях, розглянемо найцікавіші варіанти каламбурного вживання метонімії.

– *Кухня считается хорошей, когда в ней есть большой холодильник.*

– *Спальня считается хорошей. Если в ней есть большая кровать.*

– *А зал считается хорошим, если он аплодирует!* (КВН, „ИНЭКА”).

Цей приклад будується за допомогою двох прийомів. 1. Зміна значень полісемантичного слова „зал” („простора парадна кімната в приватному будинку, призначена для прийому гостей” – „велике приміщення, призначене для багатолюдних зібрань або занять чимось”). 2. Метонімічне перенесення за моделлю „місце” – „люди, які знаходяться в цьому місці”.

Тоді шкурка в лисиці робиться густа-густа, та лискуча, та пухната, а, як відомо, лисицю полюємо виключно через її знамените хутро, що має наукову назву – горжетка. ...Ну, тут уже у вас пульс із сімдесяти двох ударів зразу на дев'яносто, очі рогом на лоба, „прострілюючи” ліщину, і ходором ходить у руках двадцятка...

– *Спокійно!* – сам до себе. – *Спокійно!* Перша горжетка на вас іде!

Метрів за п'ятдесят од вас, з легеньким тріском, із ліщини на поляну вилітає вона... (Остап Вишня „Лисиця”). Атрибутивна метонімія, побудована за моделлю „матеріал” – „виріб з нього”.

– *Дима, иди в метро и без высшего образования не возвращайся!* (КВН, „Кефир”).

– *Он не пьет, у него сердце.* – *Сват, рубани котлетку!* – *Ему нельзя, у него печень.* – *Может, оливье?* – *Ни в коем случае! Там майонез.* У Юрия Анатольевича поджелудочная. – *Сват, я смотрю, у тебя все органы на месте* (Т/с „Сваты”). Каламбур будується на метонімічному перенесенні „назва органу тіла” – „хвороба цього органу” та його буквальному прочитанні.

Трагедия в донецкой семье. Два парня признались родителям, что они не „голубые”, а „оранжевые” (КВН, „Причем здесь мы”) Приклад темпоральної метонімії за типом „люди, які живуть у певний період” – „сам період” + буквальне прочитання слова „голубой”.

Метонімія має свої різновиди, які також можуть бути джерелом для створення каламбуру. Традиційно синекдоху вважають різновидом метонімії (кількісна метонімія). Вона ґрунтується на суміжності кількісного характеру при відношеннях між цілим (або взагалі чимось більшим) та його частиною (або взагалі чимось меншим), між певною сукупністю та її окремим елементом.

Московские гаишники отпускают усы, только когда те заплатят (КВН, „Вятка”). Каламбур будується на двох прийомах: 1. Зміна значення дієслова „отпускать” з переносного „відрощувати (волосся, нігті)” на пряме „дозволяти комусь піти або поїхати”. 2. Синекдоха за моделлю „частина замість цілого” („усы” – „люди кавказской национальности”).

Ілюстрацією каламбуру також є металеписис – один з різновидів метонімії, суть якого полягає в позначенні однієї ситуації або явища через інші, так або так пов'язані з ними [Москвин 2006: 173].

– *...Я вам скажу, – провадив далі директор, – що в перспективі ви нашого міста не впізнаєте. Улиці підуть під землю. ...Весь транспорт піде під землю. ...Завод зустрів тією ж хмарою бурого диму. А директор... не зустрів мене.*

– *Лежит у лікарні, – засмучено мовив його заступник. – Нервово виснаження. ...Не хочеться, щоб пішов під землю...* (Є. Дудар „У перспективі”). У цьому прикладі обігрується вираз „піти під землю”. Спочатку читач сприймає його в значенні „земна споруда”, який наприкінці стає металептичним виразом значення „померти”.

Трапляється каламбурне вживання особливого виду метонімії – антономазії, одного з окремих випадків метонімії, в основі якої лежить відношення місця, де відбулася якась подія, особа, відома якимось вчинком, діяльністю, і сам вчинок, діяльність. Це відношення проявляється у взаємодії називного та предметно-логічного значення [Гальперин 1965: 34].

– *Я звертаюсь до своїх однопартійців, Брутівців, тобто Бютівців!* (КВН, „Сборная блондинок Украины”). Випадок використання паронимазії та антономазії.

Отже, метонімія – доволі актуальний образ вторинної номінації. У лінгвістиці існує думка, що метонімія є найменш експресивною з усіх тропів, але ми знайшли приклади застосування її для створення комічного ефекту. Оскільки комічний ефект виникає при зіставленні двох протилежних планів, двох змістів, буквального та фігурального, для створення комічної метафори повинен бути контраст між денотатом і найменуванням. А щоб метонімія стала каламбурною, вона має містити подвійний зміст (поєднання в одному контексті позначувального й позначуваного). Таке специфічне, образне використання метонімії надає їй виразності, привертає увагу читача, примушує замислитись над неоднозначністю тексту, усвідомити й зрозуміти його подвійність.

Література

Гальперин 1965 – Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / И. Р. Гальперин. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1965. – 458 с.; **Зайцева 2009** – Зайцева В. В. Метонімія як спосіб вторинної номінації у мові друкованих засобів інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. В. Зайцева. – Д., 2009. – 20 с.; **Москвин 2006** – Москвин В. П. Стилистика русского языка. Теоретический курс / В. П. Москвин. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006. – 630 с.; **Никитин 1988** – Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1988. – 168 с.; **Основы литературоведения 2000** – Основы литературоведения / В. П. Мещеряков, А. С. Козлов, М. П. Кубарева, М. Н. Сербул. – М. : Моск. лицей, 2000. – 372 с.; **Падучева 2000** – Падучева Е. В. Пространство в облици времени и наоборот (к типологии метонимических переносов) / Е. В. Падучева // Логический анализ языка. Языки пространств. – М. : Яз. рус. культуры, 2000. – С. 239 – 254; **Хазагеров 1994** – Хазагеров Т. Г. Общая риторика : курс лекций и слов. ритор. фигур / Т. Г. Хазагеров, Л. С. Ширина. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1994. – 191 с.

Патlach Г. О. Метонімія як засіб створення каламбуру

Статтю присвячено встановленню ролі процесу метонімізації у створенні каламбуру. Метонімія є одним з креативних засобів збагачення

мови. Вона вилучає певну ознаку, властивість з відображеної в мові дійсності на основі її суміжності з ознакою, властивістю нового позначуваного та дає йому ім'я, у значенні якого виділений цей зв'язок. При цьому метонімічні відношення утворюються із зв'язку між реальними явищами або предметами. Щоб надати метонімії комічного ефекту, адресант вибудовує суперечність, контраст, протиставлення між образом та поняттям. А для створення каламбуру необхідною умовою є використання подвійного змісту, тобто поєднання в одному контексті образу й поняття. Й розвідці подано визначення стилістичної фігури „каламбур” та описано механізм метонімічного перенесення. Розглянуто також роль різновидів метонімії (синекдохи, металепису, антономазії) у створенні каламбуру. Комічне застосування метонімії та її різновидів допомагає читачеві зосередитись на важливих подіях, явищах, деталях.

Ключові слова: метонімія, каламбур, контраст, синекдоха, металепис, антономазія.

Патlach Г. А. Метонимия как средство создания каламбура

Статья посвящена установлению роли процессу метонимизации в создании каламбура. Метонимия – одно из креативных средств обогащения языка. Она отделяет определенный признак, свойство из отображенной в языке действительности на основании ее смежности с признаком, свойством нового обозначаемого и дает ему имя, в значении которого отображается эта связь. При этом метонимические отношения создаются на основе связи между реальными явлениями или предметами. Чтобы придать метонимии комического эффекта, адресант выстраивает противоречие, контраст, противопоставление между образом и понятием. А для создания каламбура необходимым условием является использование двойного смысла, т.е. объединение в одном контексте образа и понятия. В работе дается определение стилистической фигуре „каламбур” и описывается механизм метонимического переноса. Рассматривается также роль разновидностей метонимии (синекдохи, металеписиса, антономазии) в создании каламбура. Комическое употребление метонимии и ее разновидностей помогают читателю сосредоточиться на важных событиях, явлениях, деталях.

Ключевые слова: метонимия, каламбур, контраст, синекдоха, металеписис, антономазия.

Patlach H. O. Metonymy as a mean of the creation of the pun

The article deals with the role of the metonymisation in the creation of the pun. Metonymy can be a mean of linguistic economy, in this case it fulfils only a nominative function. But the using of several figures of speech in one context imparts a stylistic overtone, emphasizes an expression. It is one of the creative means of language enrichment. It separates a certain characteristic or property from the reality on the ground of its contiguity with characteristic or property of the new signified. Then the metonymy gives it the name that has a

mapping of this relation in its meaning. In such a case the metonymical relations are built on the relation between the real phenomena. To give the comic effect to the metonymy, the author organizes a contradiction, contrast, opposition between the form and notion. To create a pun, we should keep a necessary condition: using of double meaning, in other words, we need to combine the form and notion in one context. We give a definition of the figure of speech „pun” in the article. As a traditional approach to produce the comic effect in human communication, pun has attracted attention of the researchers all the time. We describe the mechanism of the metonymical transfer which is a process of a semantic shifting between the nomination and the object of its denotation, i.e. the process of secondary nomination. The role of the metonymical variants (such as synecdoche, metalepsis, antonomasia) in creation of the pun is also considered in our research. The comic using of metonymy and its variants helps the reader to fix attention on an important event, phenomenon or detail.

Key words: metonymy, pun, contrast, synecdoche, metalepsis, antonomasia.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2013 р.

Прийнято до друку 27.12.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Ніколаєнко І. О.

С. В. Рижкова (Слов'янськ)

УДК [378.147.016:811.11]:004

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ
НА НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ**

На нефілологічних спеціальностях іноземну мову протягом десятиліть уважали, а іноді й донині вважають „легкою” дисципліною, на неї виділяють згідно з навчальним планом мінімальну кількість годин, у більшості ВНЗ відсутні вступні іспити з цього предмету, тому значна частина першокурсників має надто низький, а іноді й „нульовий” рівень володіння іноземною мовою. Проте, закріпилась думка, що випускник нефілологічної спеціальності повинен володіти іноземною мовою в такому обсязі, у якому іноземною мовою володіє випускник факультету іноземних мов. Отже, головним завданням є підготовка студентів, які творчо мислять, уміють на практиці застосовувати набуті знання і вміння, серед яких здатність аргументувати та відстоювати свою думку.

Останнім часом часто постає питання про застосування нових інформаційних технологій у педагогічній діяльності викладача іноземної